

УДК: 334.72

Куцик В. І.,

valentynakutsyk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8230-9436,

к.е.н., проф., професор кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Майборода В. М.,

vladyslavmajboroda@gmail.com,

аспірант, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ

***Анотація.** У статті досліджуються теоретичні аспекти інноваційного розвитку підприємств сфери послуг. Актуальність дослідження визначається насамперед необхідністю формування та імплементації визначення “інноваційний розвиток сфери послуг” для окреслення можливого напрямку розвитку підприємств сфери послуг у довгостроковому періоді. При написанні використано аналітичні методи при виявленні та опрацюванні основних визначень поняття “інноваційний розвиток”, застосовано метод наукової абстракції при побудові структурно-логічної моделі підприємств сфери послуг. У матеріалах статті акцентовано увагу на дослідженнях етимології поняття “інноваційний розвиток”, виокремлено основні аспекти інноваційної діяльності у працях дослідників циклічності розвитку економічних систем. Визначено, що у формулюванні визначень досліджуваної категорії домінує процесний підхід із акцентом на перманентний перехід від стадій інноваційного процесу до цілей інноваційної діяльності. Особлива увага зосереджена на виявленні особливостей інноваційного розвитку сфери послуг із використанням структурно-логічної схеми підприємств сфери обслуговування. Зауважено, що реалізація інноваційного розвитку у підприємствах сфери послуг тісно пов’язана з впровадженням технологічних інновацій з метою покращити рівень надання послуг, із використанням управлінських та соціальних інновацій для забезпечення високої культури надання послуг; із впровадженням фінансових інновацій для забезпечення багатоваріантності можливостей фінансування діяльності. Досліджено та проаналізовано основні складові підприємства сфери послуг, виокремлено основні характеристики системи надання послуг, зауважено фактори, які впливають на культуру обслуговування. Запропоновано використовувати визначення інноваційного розвитку з урахуванням особливостей сфери послуг в аспекті швидкого реагування на потреби споживача та значного вкладу в формування ВВП країни.*

Ключові слова: інноваційний розвиток, сфера послуг, система сфери послуг, інновації.

Kutsyk V. I.,

valentynakutsyk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8230-9436,

Ph.D., Professor, Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Maiboroda V. M.,

vladyslavmajboroda@gmail.com,

Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

THEORETICAL ASPECTS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES IN THE FIELD OF SERVICES

***Abstract.** The article examines the theoretical aspects of the innovative development of enterprises in the service sector. The relevance of the research is determined, first of all, by the need to form and implement the definition of "innovative development of the service sector" in order to outline the possible direction of long term development of service sector enterprises. When writing, analytical methods were used to identify and work out the main definitions of the concept of "innovative development", and the method of scientific abstraction was used when developing a structural-logical model of service sector enterprises. In the materials of the article, attention is focused on studies of the etymology of the concept of "innovative development", the main aspects of innovative activity in the works of researchers of the cyclical development of economic systems are highlighted. It was determined that the formulation of the definitions of the studied category is dominated by a process approach with an emphasis on the permanent transition from the stages of the innovation process to the goals of innovation activity. Special attention is focused on identifying the features of innovative development of the service sector using the structural and logical scheme of*

service sector enterprises. It is noted that the implementation of innovative development in service sector enterprises is closely related to the introduction of technological innovations in order to improve the level of service provision, with the use of managerial and social innovations to ensure a high culture of service provision; from the introduction of financial innovations to ensure the multivariate possibilities of financing activities. The main components of service sector enterprises were studied and analyzed, the main characteristics of the service delivery system were highlighted, factors affecting the service culture were noted. It is proposed to use the definition of innovative development taking into account the peculiarities of the service sector in terms of quick response to consumer needs and a significant contribution to the formation of the country's GDP.

Key words: innovative development, service sphere, service sphere system, innovations.

JEL Classification: M12

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-67-07>

Постановка проблеми. Динамічні умови функціонування національних та світової економіки, перманентна економічна турбулентність зумовлюють постійний пошук підприємствами рішень, що забезпечуватимуть їм конкурентні переваги у довгостроковому періоді та сприятимуть задоволенню зростаючих потреб споживачів. Спектр таких рішень лежить у площині стратегічних та оперативних завдань інноваційного розвитку, що визначає підприємництво як процес спільної комплементарної дії всіх факторів виробництва для створення принципово нових чи модифікації існуючих технологій, механізмів та інструментів. Емпіричні дослідження в сфері інноваційного розвитку свідчать про пряму кореляцію між ефективністю бізнесу та його підприємницькою орієнтацією та підкреслюють, що створення нових цінностей для організації можливе за рахунок використання інновацій як у товарному виробництві, так і у сфері надання послуг, що виникатимуть в процесі трансформації знань у вартість шляхом застосування нових або вдосконалення існуючих продуктів, процесів і систем [1].

Неоднозначним є питання можливості універсального застосування переліку можливих інноваційних рішень у різних сферах народного господарства, оскільки кожна галузь має свої характерні особливості, які визначають споживача, період результативності інновації та потреби, які вони задовольняють. Зважаючи на це, об'єктивно постають питання, що потребують окремого, поглибленого аналізу, а саме: питання соціально-економічних засад інноваційного розвитку сфери послуг та товарного виробництва, формування управлінської ефективності реалізації інноваційних рішень у кожній сфері національної економіки зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні питання інноваційного розвитку та інноваційної діяльності вивчали: Л. Антонюк, О. Амоша, Ю. Бажал, В. Буднікевич, В. Герасимчук, Б. Гриньов, В. Геєць, Ж. Говоруха, М. Денисенко, С. Ілляшенко, Б. Каліцький, Р. Квасницька, М. Козоріз, О. Кузьмін, О. Лапка, П. Микитюк, О. Мокій, В. Семиноженко, А. І. Сухоруков, В. І. Терехов, Н. Чухрай, Л. Федулова тощо.

Проблема розвитку інноваційної діяльності досліджувалась і у працях відомих зарубіжних учених, зокрема П. Завліта, Р. Коуза, П. Друкера, Р. Нельсона, К. Поппера, Б. Санто, Р. Солоу, Л. Тондла, Х. Фрімена, Й. Шумпетера, Б. Твіса, К. Фрімена, Р. Фостера, А. Кляйнкнехт, Е. Менсфілд, Р. Уотерман, тощо.

Парадигма теоретичної конструкції “інноваційний розвиток” є досить складною і, незважаючи на те, що визначається значною кількістю праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, потребує постійного опрацювання та уточнення, зважаючи на різку зміну економічних трендів розвитку та бізнес-моделей.

Сьогодення характеризується швидкоплинним розвитком ринку послуг, тому інновації в цій сфері є одними з ефективних та актуальних як для локального, так і для національного рівня розвитку національної економіки. Зважаючи на це, окрему частину теоретико-методичного доробку становлять праці дослідників інноваційного розвитку в сфері послуг: Линн Ван Дер Ваген, Р. Стерн, Б. Хокман, А. Маттоо, П. Сове, П. Брага, Ет., Кристофера, П. Брентон, Ф. ДиМауро, Ж. Николетти, П. Конвай, Р. Монтизаан, Ф. Кох, Ж. ДеЖонг, Б. ДеЛаат, М. Каллон, Дж. Р. Уокер та ін. У свою чергу, сутність реалізації інноваційних проєктів у туризмі досліджували Г. Захарчин, В. Новіков, Л. Ткачук, Л. Федулова, Г. Широкова та інші.

Постановка завдання. Основними завданнями статті є сформулювати та проаналізувати теоретичну парадигму категорії “інноваційний розвиток”, інтерпретувати виокремлені ознаки дефініції з урахуванням особливості галузі для підприємств сфери послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формуючи спектр досліджень, який пов'язаний із термінологією інноваційної діяльності окрему увагу слід приділити поняттям “інноваційний розвиток” та “інноваційний розвиток у сфері послуг”. Доцільно зауважити, що друга із зазначених категорій деталізує першу в аспекті особливостей досліджуваної сфери.

Етимологія дослідження інноваційно-технологічного розвитку бере свій початок від досліджень представників класичної політичної економії, зокрема у своїй праці “Дослідження про

природу і причини багатства народів” А. Сміт аргументував значну роль факторів технологічних змін для забезпечення передумов для економічного зростання національної економіки [2]. В контексті вивчення циклічності економічного розвитку факторам інноваційного розвитку присвячені праці М. Туган-Барановського, який стверджував, що вихід із економічної кризи можливий лише за наявності капіталовкладень у створення інновацій; М. Кондратьєва, який висвітлив питання наявності та тривалості довгих хвиль економічного циклу та зазначив, що до однієї з причин їх утворення належить зміна базових технологій в процесі науково-технічної революції, а, як наслідок, виникають радикальні інновації, що кардинально змінюють способи виготовлення продукції та надання послуг.

Одним із творців сучасних підвалин теорії інноваційного розвитку вважають Й. Шумпетера, що ввів в економічну науку поняття “інновація” як нову комбінацію ресурсів для отримання нового ефекту та розширив трактування поняття “інноваційного розвитку” в контексті “процесу здійснення нових комбінацій ресурсів”. Й. Шумпетер зауважив, що поява інновацій є нерівномірною і зумовлена “виштовхувальними” стратегіями розвитку, тобто інтенсивність інноваційного розвитку викликана потребами як індивідів зокрема, так і суспільства в цілому. На протипагу йому дослідник

впливу революційних інновацій на структуру і тенденції розвитку національних економік С. Кузнець стверджував, що інноваційний розвиток зумовлений переважачим впливом зовнішніх факторів, а інновації виникають випадково і не є запрограмованими рішеннями системи. Напрями та моделі поширення інноваційного розвитку з одного суб’єкта на глобальне економічне утворення досліджували Т. Хагерstrand та П. Хагетт. Вчені стверджували, що інтенсивність інноваційного розвитку залежить від часу, який потрібен на повну зміну економічної системи на нову внаслідок впровадження інновації (управлінської, соціальної, інституційної тощо). Ефект від модернізації системи може проявлятися як у соціальному, так і економічному аспекті.

Проте пізніше в трактуванні інноваційного процесу почали виокремлюватися різні нові підходи, які, в свою чергу, розподіляються на два головних напрями. Згідно з першим поняття “інноваційний процес” трактується як процес створення нового продукту, послуги, способу їх виробництва, прийняття нових рішень в економічній, виробничій, соціальній, інституційній та інших сферах. Згідно з другим інновація розглядається не як процес, а як результат реалізації інноваційної стратегії розвитку підприємства [3] (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування визначення поняття “інноваційний розвиток”

Дослідник	Визначення	Ключовий показник орієнтації
1	2	3
В. Онікієнко	Неперервний процес якісних змін у структурі виробництва або соціальної сфери в результаті створення, застосування та розповсюдження нових знань, машин, технологій [4]	Процес
С. Ілляшенко	Процес господарювання, що спирається на безупинні пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємств [5]	Процес
К. Ланкастер	Неперервний процес впроваджуваних новинок, які ґрунтуються на нових інформаційних технологіях [6]	Процес
О. Адаменко	Діяльність підприємства, що спирається на постійний пошук нових методів та засобів задоволення споживачьких потреб та підвищення ефективності господарювання; розвиток, що передбачає розширення меж інноваційної діяльності та впровадження інновацій в усі сфери діяльності підприємства [7]	Результат
П. Єгоров, О. Шакура	Процес збалансованого вдосконалювання різних сфер діяльності суб’єктів господарювання на основі впровадження науково-технічних, організаційно-комунікаційних і фінансово-економічних інновацій, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності, ділової активності, забезпечення фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможності суб’єктів господарювання [8]	Процес
В.М. Геєць	Своєрідний важіль, який може вносити кардинальні зміни в економічну організацію суспільства, матеріально-технічну базу виробництва, а також економіко-господарські функції держави [9]	Результат
Й. Шумпетер	Якісно нові зміни господарського відтворення, які викликані підприємницькою ініціативою, як форму та зміст розвитку	Результат
І. Борисова	Створення на фондовому ринку привабливості з точки зору доходності інвестиційного ризику, тобто підвищення вартості бізнесу шляхом управління інноваціями	Результат

1	2	3
Н. Заглумша	Сукупність відносин, що виникають у ході цілеспрямованого підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності організації на основі інновацій	Результат
М. Касс	Складний та довготривалий процес інноваційних перетворень на підприємстві, що включає набір цілей, заходів, які плануються, систему мотивації та способи фінансування	Процес
А. Кібіткін, М. Чечуріна	Розгортання інноваційного процесу впровадження нововведень (частіше за все технічного, технологічного характеру)	Процес
О. Мороз	Процес пошуку та створення нової продукції та процесів на основі використання сукупності всіх наявних засобів та можливостей підприємства, що призводить до якісних змін (підвищення конкурентоспроможності, збільшення стійкості в мінливих зовнішніх умовах, формування нових ринків збуту)	Процес
І. Підкамінний, В. Ципуринда	Шлях, який базується на поглибленні поєднання цілей підприємства, його підсистем, цілей кожної особистості, яка працює в колективі, вдосконаленні її діяльності, вдосконаленні бізнес-процесів для досягнення загальних стратегічних цілей	Результат
Т. Пілявкоз	Процес цілеспрямованого, послідовного руху підприємства до збалансованого інноваційного стану під впливом синергетичної дії зовнішніх та внутрішніх факторів, що визначають стійкість організаційно-функціональної системи підприємства в умовах ринкової економіки, який характеризується результатом якості, досягнутим залежно від інтенсивності та швидкості інноваційних процесів на підприємстві [10]	Процес

Аналіз дефініцій дає можливість стверджувати про переважання процесно-орієнтованого підходу до поняття “інноваційний розвиток” над результативним. На нашу думку, доцільно розглядати обидва підходи у комплексі, оскільки лише поєднання процесу та результату дає можливість одержати для підприємства найкращий результат у довгостроковій перспективі.

Сучасники у дослідженні причин, факторів та соціально-економічних ефектів інноваційного розвитку схиляються до можливості прогнозування та планування інноваційного розвитку суб'єктами підприємництва як реалізації потреб ринку. Особливої актуальності така стратегія “на випередження потреб” набуває у підприємствах сфери послуг. До сфери послуг належать підприємства, що володіють комплексом матеріально-технічних, трудових, інформаційних, фінансових та інших ресурсів, призначених для задоволення широкого кола потреб. Характерними особливостями підприємств сфери послуг є соціальна орієнтація на найкраще задоволення потреб та наявність ресурсів усіх видів і їх оптимальне співвідношення для одержання очікуваного результату. До складових підприємства сфери послуг належать працівники сфери обслуговування, фізичне середовище надання

послуг, споживачі послуг та система надання послуг (рис. 1).

До характерних особливостей інноваційного розвитку підприємств сфери послуг належать:

1. Актуалізація розробки технологічних інновацій процесу надання послуг та організаційно-управлінських інноваційних підходів.

2. Постійна зміна у структурі та асортименті послуг та вдосконалення їх якісних характеристик.

3. Зростання кількості соціально-економічних інновацій, що стимулюють позитивні зміни соціальних, економічних і правових умов функціонування суб'єктів господарювання у сфері послуг, що, в свою чергу, впливає на підвищення рівня добробуту населення.

4. Зростання кількості можливостей фінансування підприємств.

Кожна з особливостей сама не забезпечить інноваційного ефекту в усіх підприємствах, лише поєднання всіх особливостей надасть синергетичний ефект для зростання прибутковості підприємств сфери послуг та максимізує задоволення споживачів.

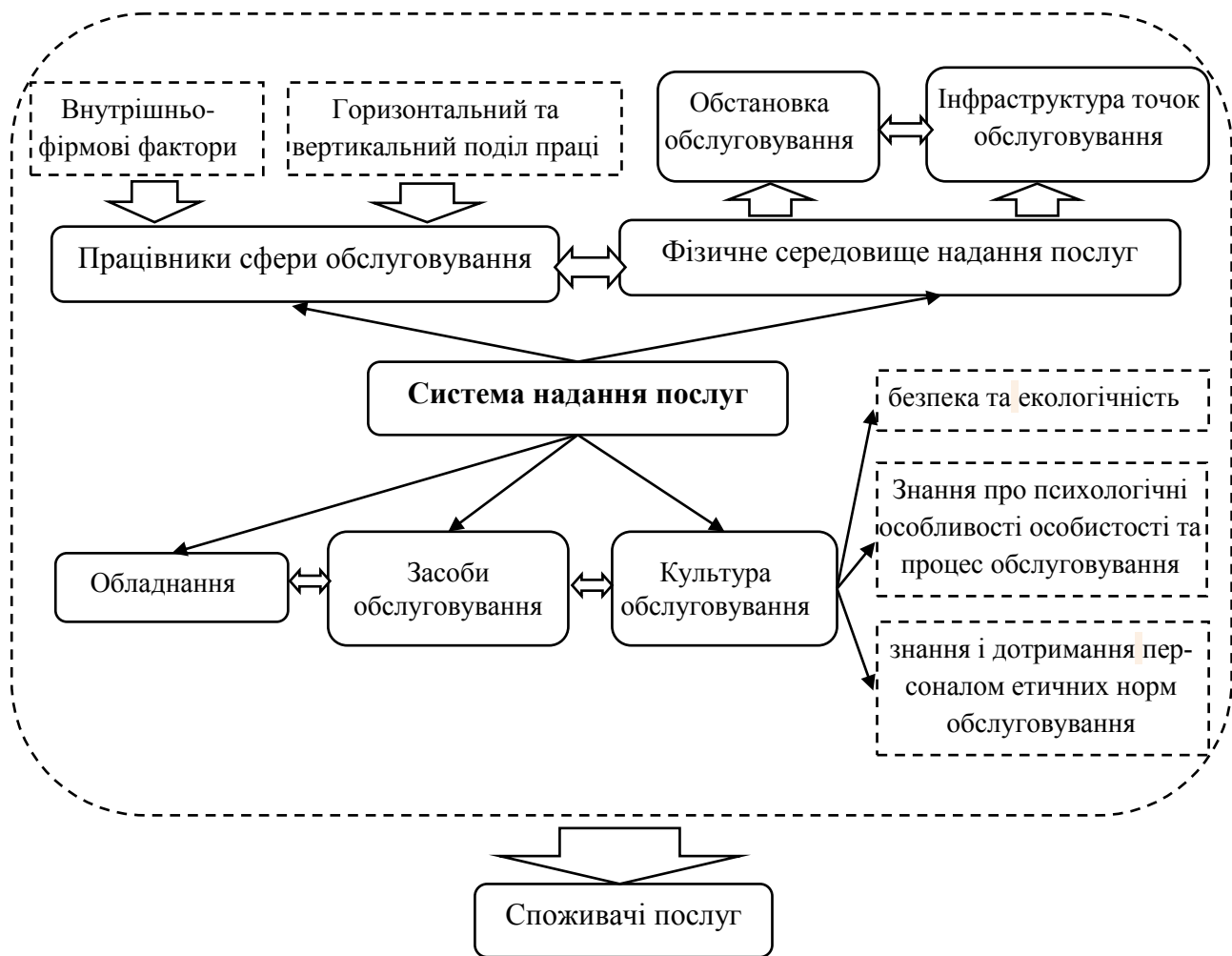


Рис. 1 Структура підприємства сфери послуг

Джерело (сформовано автором на основі [10])

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Інноваційна діяльність сектора послуг повинна охоплювати більше, ніж просто виробництво побутових послуг, оскільки вона стратегічно спрямована на постійний моніторинг, аналіз та оцінку характеристик споживачів, що забезпечує зростання адресності і вибірковості застосування цифрових інструментів реалізації послуг та раціональності використання всіх видів ресурсів в процесі їх створення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lemańska-Majdzik A. Innowacyjność jako determinanta rozwoju przedsiębiorstw z sektora MSP. *Przegląd Organizacji*. 2016. № 9. С. 39-43.
2. Коломієць І. Ф., Гошовська Г. В. Еволюція теорій інноваційно-технологічного розвитку в ретроспективній оцінці. *Регіональна економіка*. 2014. № 2. С. 178-186.
3. Рилач Н. М. Формування інноваційної парадигми: ретроспектива і сучасність. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2016. Вип. 127. Ч. 1. С. 138-148.
4. Ковтуненко К. В., Коцага А. О. Інноваційний розвиток бізнес-структур: сутність, тлумачення,

теорії та підходи до визначення. *Бізнес Інформ*. 2020. №5. С. 43-55.

5. Ілляшенко Н. С., Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С. Методичний підхід до аналізу і задоволення інтересів суб'єктів інноваційної діяльності організації в умовах їх імовірнісної оцінки. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 30. С. 146-151. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/30_2019_ukr/24.pdf.
6. Ланкастер К. Математическая экономика. Москва : Сов. радио, 1972. 464 с.
7. Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Скочиляс С. М. Інноваційний розвиток підприємства : навчальний посібник. Тернопіль : ПП "Принтер Інформ", 2015. 224 с.
8. Егоров П. В., Шакура О. А. Синтез механізмів управління інноваційним розвитком промисловості України : монографія. Донецьк : ООО "Юго-Восток ЛТД", 2009. 168 с.
9. Трохимець О. І., Небога Т. В., Котлубай В. О. Методичні основи оцінки та управління розвитком інноваційної інфраструктури національної економіки. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2021. № 4 (121). С. 123-129.

10. Пуцентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва. URL: https://tourlib.net/books_ukr/pucentejlo112.htm.

REFERENCES

1. Lemańska-Majdzik A. (2016), Innowacyjność jako determinanta rozwoju przedsiębiorstw z sektora MSP, *Przegląd Organizacji*, № 9, s. 39-43.

2. Kolomiets', I. F. and Hoshovs'ka, H. V. (2014), Evoliutsiia teorii innovatsijno-tehnolohichnoho rozvytku v retrospektyvnyj otsyntsi, *Rehional'na ekonomika*, № 2, s. 178-186.

3. Rylach, N. M. (2016), Formuvannia innovatsijnoi paradyhmy: retrospektyva i suchasnist', *Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, vyp. 127, Ch. 1, s. 138-148.

4. Kovtunenکو, K. V. and Kotsaha, A. O. (2020), Innovatsijnyj rozvytok biznes-struktur: sutnist', tлумachennia, teorii ta pidkhody do vyznachennia, *Biznes Inform*, №5, с. 43-55.

5. Iliashenko, N. S. Iliashenko, S. M. and Shypulina, Yu. S. (2019), Metodychnyj pidkhyd do analizu i zadovolennia interesiv sub'ektiv innovatsijnoi diial'nosti orhanizatsii v umovakh ikh imovirnisnoi otsinky, *Infrastruktura rynku*, vyp. 30, s. 146-151,

available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/30_2019_ukr/24.pdf.

6. Lankaster K. (1972), *Matematycheskaia ekonomyka*, Sov. radyo, Moskva, 464 s.

7. Mykytiuk, P. P. Krysko, Zh. L. Ovsianiuk-Berdadina, O. F. and Skochylias, S. M. (2015), Innovatsijnyj rozvytok pidpriemstva : navchal'nyj posibnyk, PP "Prynter Inform", Ternopil', 224 s.

8. Ehorov, P. V. and Shakura, O. A. (2009), Syntez mekhanyzmov upravlenyia ynnovatsyonnym razvytyem promyshlennosti Ukrainy : monohrafyia, ООО "Yuhovostok LTD", Donetsk, 168 s.

9. Trokhymets', O. I. Neboha, T. V. and Kotlubaj, V. O. (2021), Metodychni osnovy otsinky ta upravlinnia rozvytkom innovatsijnoi infrastruktury natsional'noi ekonomiky, *Derzhava ta rehiony*, Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo, № 4 (121), s. 123-129.

10. Putsentejlo, P. R. Ekonomika i orhanizatsiia turystychno-hotel'noho pidpriemnytstva, available at: https://tourlib.net/books_ukr/pucentejlo112.htm.

Стаття надійшла до редакції 12 травня 2022 року